

Uniunea Sovietică înainte celui de al Doilea Război Mondial

Elena Marushiakova / Veselin Popov

Statul și normele politice | „Uniunea tuturor țăganilor ruși” | „Colhozurile țigănești” (cooperative) | „Atelierele cooperative de artizani țigani” | Limba și literatura rome | Educația | „Teatrul rom” | Represaliile anilor 1930 | O cotitură în politica naționalităților

➤ Crearea Uniunii Sovietice a fost calificată adesea „ca o mare experiență istorică”, punându-și pecetea pe destinul unei părți importante a planetei și a numeroase popoare. Politicile față de romi, în Uniunea Sovietică, pot fi legate de două perioade cu totul distincte și se bazează pe două principii radical diferite: (1) între crearea Uniunii Sovietice și 1938, principiul fundamental este tratarea romilor ca popor separat, determinat să se dezvolte ca element constitutiv al societății sovietice; (2) după 1938, modelul se schimbă, mai întâi în avantajul unei abordări „speciale”, apoi „globalizante”: romii sunt de acum încolo considerați, înainte de orice, o parte integrantă a societății sovietice.

UNIUNEA SOVIETICĂ 1922-1940

Ilustr. 1

Data la care republicile au fost integrate în URSS:

1922 1924 1929 1936 1940

INTRODUCERE

Marea Revoluție socialistă din octombrie 1917 și războiul civil care i-a urmat provoacă bulversări sociopolitice. Un nou tip de stat, diferit radical, apare: Uniunea Republicilor socialiste sovietice (URSS) înlocuiește Imperiul rus și optează pentru relații economice, structuri sociale, ca și norme politice și cultu-

rale, cu totul noi. În aceste condiții, romii fac obiectul unei politici oficiale și își caută treptat locul lor, în acest mediu nou, adaptându-se noilor realități.

Războiul civil, intervenția străină, haosul din viața socială, prăbușirea generală a economiei și pauperizarea rapidă a populației provoacă o deteriorare a situației romeilor. Unii dintre ei își păstrează mo-

dul de viață (semi-)nomad, în timp ce alții deja sedentarizați în orașe, își reiau o meserie ambulantă. Un grup mic al „elitei muzicale” ajunge să emigreze cu rușii „albi”. Numărul total al romilor, conform recensământului din 1926, atinge 61.299. Un grup relativ restrâns dintre ei - 20,9% - trăiește la oraș, în timp ce mai mult de două treimi și-au păstrat modul de viață nomad.

Statul și normele politice

„Uniunea tuturor țiganilor ruși”

„Colhozurile țigănești” (cooperative)

„Atelierele cooperative de artizani țigani”

TREZIREA „FRUMOASEI DIN PĂDUREA ADORMITĂ”: „UNIUNEA TUTUROR ȚIGANILOR RUȘI”

„Uniunea tuturor țiganilor ruși” și-a enunțat obiectivele în spiritul ideologiei dominante: unirea romilor, determinându-i să facă „o muncă socialmente utilă”, ajutorul acordat în vederea creării cooperativelor și comunelor, organizarea romilor nomazi în tranziția lor spre un mod de viață sedentară, crearea unor cursuri serale și a unor școli de duminică, a unor cluburi și biblioteci, ca și publicarea unor ziare, cărți, manuale și broșuri în limba romani, ca și combaterea alcoolismului, cerșetoriei și chiromanției.

„Uniunea tuturor țiganilor ruși” îl trimite pe Alexander Grakovski ca reprezentant în Bielorusia, în 1926. Pe 29 septembrie, la Minsk, un grup de activiști romi convoacă o reuniune în cursul căreia, unul dintre ei, G. Tura, declară: „Națiunea țigănească, precum frumoasa din pădurea adormită, a fost trezită din somnul său profund, de către vrăjitoarea Revoluție.” Un proiect de statut al viitoarei „Uniuni a țiganilor”, a Republicii socialiste sovietice a Bielorusiei a fost adoptat și aprobat de către comisariatul de Interne al acestei RSS. Lucrările pregătitoare încep, în vederea realizării noii uniuni. Totuși, după dizolvarea „Uniunii tuturor rușilor”,

problema nu a mai fost de actualitate.

Existența „Uniunii tuturor țiganilor ruși” a fost relativ scurtă, pentru că decretul NKVD-ului, care ordona dizolvarea sa, datează din 15 februarie 1928. Au fost avansate diverse motive pentru a explica această măsură: „absența unui strat proletar la nivelul direcției” (din 23 de membri ai amintitei direcții, 9 erau foști negustori de cai), insuficiența eforturilor care să consolideze organizația (uniunea nu ajunsese să organizeze filiale în țară), rezultatele insuficiente ale campaniei de sedentarizare a romilor nomazi, conflicte interne, o gestionare financiară ineficientă (bilanțul atestând dispariția a 15.000 de ruble) etc

Ilustr. 2

„O NOUĂ FERICIRE” PE „DRUMUL ROȘU”: „COLHOZURILE ȚIGĂNEȘTI”

„Colhozurile țigănești” au luat diverse forme. O parte dintre reprezentanții romi se apropie direct de comitetul executiv central al URSS, pentru a-i cere ajutor, în privința sedentarizării. Totuși, în multe cazuri, cei interesați, după ce au obținut o subvenție, se pierd în natură sau, odată ajunși în locurile unde se presupunea că aveau să

STATUL ȘI NORMELE POLITICE

Sovietele controlează integralitatea teritoriului URSS de la începutul anilor 1920 și viața economică și socială se stabilizează treptat. Autoritățile încep să se intereseze din ce în ce mai mult de problemele naționale și etnice, în această țară enormă, unde o pleoră de popoare diferite (între 150 și 200, conform unor criterii) coexistă. Totodată, un număr considerabil de popoare își văd refuzat dreptul de a-și constitui propriile lor state și instituții administrative și trebuie să se mulțumească cu structurile sociopolitice și culturale; și romii fac parte din această categorie și, pentru ei, absența unei asemenea instituții (administrative - n.n.) este poate mai mult justificată dacă ținem seama de numărul lor relativ redus, de modul lor de viață, în mare parte nomad și de întinderea teritoriilor pe care le ocupă și, peste toate acestea, de absența, în sânul lor, a unei elite, capabilă să ceară și să obțină o autonomie administrativă. În nici un moment al existenței URSS, legislația sa nu a separat romii de o

mulțime de alte popoare, care se aflau în situații asemănătoare (adică deposedați de teritoriile lor și de instituții administrative). Mai mult, până în 1932, nici un pașaport personal sau document de identificare similar, precizând naționalitatea (în sens de grup etnic) purtătorului nu există; pașapoartele folosesc doar pentru a călători în străinătate și nu precizează naționalitatea.

„UNIUNEA TUTUROR ȚIGANILOR RUȘI”

Reprezentanții vechii elite muzicale și artistice rome, odinioară strâns legată de înalta societate din Imperiul Rus, sunt primii care se adună sub semnul partidului noii ideologii „proletare”. Primul grup Komsomol (abreviere de la Uniunea tineretului comunist) rom se creează la Moscova, în 1923, avându-l în frunte pe Ivan Rom-Lebedev.

Mai târziu, acest grup va deveni o asociație de voluntari, însărcinată să lanseze o campanie de propagandă în sânul comunității rome.

Crearea de organizații și aso-

ciații rome este, în mod constant, supravegheată de partid și administrație. Cu ajutorul Statului Sovietic, asociația de voluntari se transformă în „Uniunea tuturor țiganilor ruși”. Andrei Taranov, membru al partidului comunist al Uniunii Sovietice (partidul bolșevic) este ales președinte și secretar, Rom Lebedev reprezintă romii în Consiliul naționalităților. Comitetului executiv central al URSS (Ilustr.2)

Dizolvarea „Uniunii tuturor țiganilor ruși”, în 1928, nu are nicio influență notabilă asupra politicii de stat, care rămâne conformă cu obiectivele enunțate în legile sale, este activ aplicată și câștigă în eficacitate. Cea mai mare parte dintre membrii vechii Uniuni, un număr în jur de 640 (inclusiv majoritatea conducătorilor) sunt recrutați pentru diverse funcții, pentru a contribui la aplicarea acestei politici.

„COLHOZURILE ȚIGĂNEȘTI” (COOPERATIVE)

În 1926, prezidiumul Comitetului executiv central și Consiliul comisarilor

se stabilească, așteaptă să primească credite, material agricol, animale etc pentru a revinde totul și a pleca spre alte regiuni.

„Colhozurile țigănești, s-au creat în mai multe regiuni ale Federației Republicilor socialiste sovietice ale Rusiei, ale RSS a Ucrainei, Bielorusiei și în Asia centrală sovietică. Cea mai mare parte dintre ele era foarte săracă, având foarte puține animale și material agricol; foarte prost organizate, ele obțin randamente foarte slabe și văd permanent cum multe familii pleacă din cooperativă etc. Totuși, au fost și excepții: „colhozurile țigănești” obțin un succes relativ în regiunea Smolensk (unde tendința de sedentarizare a romilor a fost anterioară Revoluției din octombrie), în stepile din Caucazul de nord (care au avut multe terenuri neocupate) și, într-o oarecare măsură, în regiunea Belgorod și în zona Volgăi.

Printre principalele „colhozuri țigănești” menționate în presa sovietică a epocii figurează „Țiganski trud” (Cooperativă țigănească) în Caucazul de nord, „Svoboda” (Libertate), în satul Kardimovo, lângă Smolensk, „Novaia Jizn” (Viață nouă), în regiunea Gorki, (Nizhii Novgorod), „Novoe Shastie” (Noua Ferice), în regiunea Sarapul, lângă Sverdlovsk (Ekaterinburg), „Krasnâi Put” (Drumul roșu), în regiunea Sumi, în Ucraina și „Lozovaia”, în regiunea Harkov, din Ucraina.

Este dificil de constituit lista exactă a „colhozurilor

țigănești”, în măsura în care o parte dintre ele sunt rapid dizolvate sau se transformă, sau altele sunt, în mod constant, din nou, create. Sunt create frecvent și „colhozuri mixte”, în cadrul fuziunii (administrative) a persoanelor aparținând la două mici comunități ale unei aceleiași regiuni. Este cazul, în mod special, a două „colhozuri iudeo-țigănești” (în regiunea Vitebsk, în Bielorusia și în regiunea Kirovograd, din Ucraina) sau a „colhozului germano-țigănesc” (lângă Eupatoria, în Crimeea), care au cunoscut o existență efemeră, în anii 1930.

„Colhozul țigănesc”, din khutor (regiune agricolă) de la Krikunovo a fost frecvent menționat în literatură. De fapt, este vorba de primul stabiliment de acest tip și a fost organizat chiar înaintea adoptării documentelor normative pertinente de către stat. Cincizeci de familii rome, aduse de către A.P.Krikunov, sosesc în stepile din Caucazul de nord, lângă gara Dvoinaia, se instalează pe pământurile libere și își înființează propria cooperativă, în primăvara lui 1925. La trei ani de la înființare, cooperativa are 300 de persoane (70 de familii) și 4.700 de acri, 40 de cai (un șeptel viu, dar clar insuficient pentru a exploata o asemenea suprafață), 1 taur, 20 de vaci, 6 boi și 3 cămile.

Ilustr. 3

poporului din URSS adoptă un decret care propune autorităților republicilor Uniunii să adopte, ca prioritate, măsuri prin care se dă pământ „țiganilor”, care vor să se stabilească și având și alte condiții preferențiale. Un nou decret este dat în 1928; el impune organelor pertinente să lucreze, prioritar, pentru a găsi pământuri pentru „țiganii” care vor să se stabilească și să acorde fiecărei familii de „țigani” o sumă cuprinsă între 500 și 1.000 de ruble. O comisie este constituită pentru a acorda pământ „țiganilor” nomazi, inclusiv reprezentanților „Uniunii tuturor țiganilor ruși.”

Sunt luate măsuri în vederea creării „colhozurilor țigănești” (ferme-cooperative) La sfârșitul lui 1927, în jur de 500 de familii rome din Ucraina primesc pământ de la stat și crează 9 ferme – cooperative. În 1931-1932 (perioada masivei colectivizării), statul acordă o atenție particulară mișcării romilor care doreau să se instaleze pe pământurile libere din stepile Rusiei de sud. Direcția centrală a cooperativelor creează „un Serviciu de lucru cu romii” pentru 222 de familii care-și așteaptă

transferul în cooperativele pentru „țigani”, recent instalate. S-a adoptat o instrucțiune referitoare la „ameliorarea muncii colhozurilor țigănești” și ea cere deschiderea unor creșe, a unor centre medicale și a unor școli gestionate de cooperative, propunând, totodată, „respingerea din colhozurile țigănești a elementelor de „culaci” (acest termen semnificând proprietarii de pământuri bogăți, dar de fapt nu existau culaci printre romi) (Ilustr.3)

Propaganda sovietică (inclusiv presa romă) prezintă procesul de sedentarizare și de creare a „colhozurilor țigănești” ca un proces voluntar, în care s-au unit, în mod natural, romii nomazi. În ciuda caracterului pompos și, în mod clar, mincinos, al acestei propagande, analiza este, parțial, reală. Totuși, dincolo de toate eforturile statului sovietic, rezultatele sunt mai mult decât modeste. În 1932, au fost create 25 de „colhozuri țigănești”, grupând 490 de familii, iar în 1938, această cifră atinge 52 de cooperative, cu 2-3 % din populația romă totală. Dacă autoritățile sovietice ar fi considerat, într-adevăr, sedentarizarea romilor nomazi - un

obiectiv major, se poate presupune că rezultatele ar fi fost mai puțin slabe.

Ultima acțiune a statului, referitoare la „colhozurile țigănești”, este decretul din 4 aprilie 1936 privind „Măsurile în favoarea muncii țiganilor nomazi și ameliorarea condițiilor economice, culturale și de viață ale țiganilor care muncesc.” În conformitate cu acest decret, măsurile trebuie luate pentru a-i include pe „țiganii” nomazi în „atelierele cooperative de meșteșugari, în „colhozuri”, „sovhozuri” (ferme de stat) sau stabilimente industriale și pentru a ameliora condițiile lor de viață, în timpul tranziției către un mod de viață sedentar.

„ATELIERELE COOPERATIVE DE ARTIZANI ȚIGANI”.

Un alt aspect al aplicării politicii pentru țigani a statului se referă la crearea de „ateliere cooperative de meșteșugari țigani” (artels) în orașe. Constituirea lor, la origine, vizează nu numai integrarea romilor care trăiau în orașe, dar și determinarea unei părți a romilor nomazi să

UN "NOU STIL DE VIAȚĂ": „ARTELS-URILE ȚIGĂNEȘTI”

Odată NEP-ul (noua politică economică) abandonat, „artels-urile”, (ateliere de meșteșuguri țigănești) continuă să se disperseze și apar noi forme de producție. La Moscova, în 1927, s-au creat trei mari „artels-uri țigănești”: „Tsigchimprom” (industria chimică „țigănească”), „Tsigchimlabor” (laborator chimic „țigănesc”) și „Tsigpishcheprom” (industria agro-alimentară „țigănească”). Aceste nume pompoase nu trebuie să ne inducă în eroare: numele artels-uri nu sunt, în realitate, decât mici cooperative care produc diverse tipuri de vopsele, detergenți chimici și ambalaje pentru produse alimentare. Numai în Moscova se puteau număra, în 1931, 28 de „artels-uri țigănești”, reunind 1.351 de membri (sau 3.755, dacă se numără și membrii familiilor în discuție): „transportul armatei”, (o întreprindere a statului care producea rulmenți cu bile), „Românul străin”, „Primul român sârb”, „Transbaikalul roșu”, „Greco-rom-ul”, „Sârbo-romul”, „Stalin”, „Noul stil de viață”, „Emigrantul de la Marea Neagră”, „Sârbo-rom-ul II”, „Internațional”, „Țiganul din Tifliski”, etc. Adjectivele naționale frecvente (român, sârb, grec etc)

indică faptul că romii în discuție – cel mai adesea căldărași – au emigrat în trecut din aceste țări(și păstrează, cel mai adesea, pașaportul străin corespunzător).

Cel mai mare „artel țigănesc” este „Natsmenbit” (mod de viață al minorităților naționale), de la Leningrad; înființat în 1934, el îi grupează pe cei 200 de lucrători care fabricau sobe din aramă, butoaie din fier și alte obiecte din metal. Totuși, cele mai multe dintre „artels-uri” sunt de talie modestă și sunt create în cadrul sedentarizării romilor nomazi. Astfel, în decembrie 1936, 12 familii de căldărași – care doreau să rămână în orașul Ioșkar-Ola - capitala RRR autonome Mari - își creează propriul artels, pentru producerea ustensilelor de menaj, în metal. „Artel-ul” „Flacăra Revoluției” de la Stalingrad a fost creată în condiții asemănătoare, în 1936, comitetul executiv local garantând un ajutor și subvenții în sumă de 464 ruble, destinate să amelioreze organizarea producției și a condițiilor de viață

Ilustr. 4

PUBLICAȚIILE ROME ÎNTRE 1927 ȘI 1938

Un ziar – Romani Zorza (Zori române) – începe să fie publicat din 1927. Din 1930 până în 1932, este înlocuit de Nevo Drom (Calea nouă). Butyaritko Roma (Romii muncitori) nu va avea decât un singur număr (în 1932). Ziarele, în principal redactate în romani, au avut un conținut variat și includeau mai ales elemente de folclor și de literatură română. Cantitatea operelor literare publicate în romani este impresionantă. Această literatură se împarte în mai multe categorii mari: probleme sociale și politică; marxism-leninism; pro-

bleme legate de colhozuri; articole tehnice și asimilate lor; știință popularizată; ficțiune (autori romi sau autori ruși traduși în romani). Între 1931 și 1938, circa 292 de titluri diverse au fost publicate în limba romani. Multe dintre aceste lucrări reflectă caracterul propagandistic al presei sovietice a epocii, dacă judecăm după titlurile suficient de elocvente, ca, de exemplu: „Lenin este drapelul nostru”, „Vin noii țigani”, „Muncitoare, să nu credeți în Dumnezeu”, „Ce a adus puterea sovietică femeilor țigănci” etc.

opteze pentru o viață sedentară. Primele artels au apărut cu mai mulți ani de zile înainte de lansarea politicii oficiale care susținea acest tip de întreprindere. Un „Țiganskaia artel”(atelier de cooperativă de meșteșuguri țigănești) a fost creat în 1923, la Moscova, iar membrii săi fondatori sunt, în majoritate, romi căldărași; de asemenea, s-au înregistrat și artels țigănești pentru prelucrarea aramei, la Harkov și Leningrad. Ultimul text de lege referitoare la aceste artels este un decret din 1936 cerând „Vsesojuspromsovet”-ului (consiliu de industrie al URSS) să adopte măsuri speciale pentru a susține și consolida „artels-urile țigănești” și baza lor de producție; să organizeze pregătirea și formarea membrilor săi; să amelioreze condițiile lor de viață și să ridice nivelul activităților culturale și educative ale romilor care munceau în artels”. [Ilustr. 4]

LIMBA ȘI LITERATURA ROME

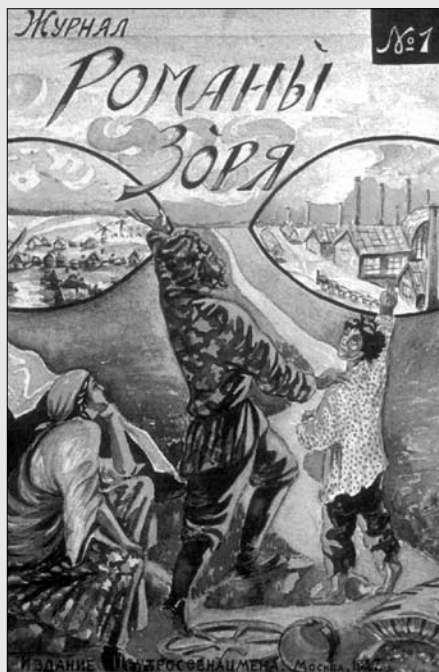
Al doilea aspect principal al aplicării politicii pentru „țigani” a statului se referă la consolidarea limbii romani și a literaturii sale.

Serioase eforturi sunt depuse după publicarea, în ziarul Izvestia, a unui articol intitulat „eșantioane de scriitori țigănești” și care propunea o versiune a alfabetului romani (limba vorbită și literatura), bazată pe varianta Ruska Roma a acestei limbi, așa cum a fost ea codificată de către celebrii activiști romi Nicolai Pankov și Nina Dudarova. Decretul despre „Crearea unui alfabet romani” este promulgat pe 10 mai 1927, de către Anatoli Lunacearski, șeful „Narkompros”-ului (comisariatul poporului pentru educație) și (este- n.n.) ținută o reuniune cu reprezentanții ministerului Științelor, consiliul minorităților naționale și Uni-

unea tuturor țiganilor ruși. Decizia luată este de a crea un alfabet romani (bazat pe alfabetul rus) și este aleasă o comisie care să pregătească un proiect de limbă română standard (printre membrii săi erau profesorul Mihail Serghevski de la Universitatea din Moscova, Nicolai Pankov și Nina Dudarova.)

Studiul lui Serghevski consacrat „Limbii țiganilor ruși” este publicat în 1929 și același autor publică și o gramatică de romani, în 1931. Va urma, de asemenea, în 1938, un dicționar romanirus scris de Mihail Serghevski și Alexei Baranikov și editat de Nicolai Pankov.

Numărul considerabil de opere literare publicate în romani până în 1938 a avut, fără nicio îndoială, un impact asupra dezvoltării comunității de „țigani”. Totuși, această influență nu depășește un cerc relativ limitat, în principal circumscribit Moscovei și altor câtorva orașe din URSS. (Ilustr.5-7)

Ilustr. 5
Primul număr al ziarului Romani Zoria (Zori romi), Moscova, 1927 (extras de Djuric, Rajko -1996 „Ohne heim-ohne Grab. Die Geschichte des Sinti und roma.Berlin” Aufbau Verlag , pag.184b)

Ilustr. 6
Pagină din ziarul Nevo Drom (Calea Nouă), 1931, nr.4-5. Acest ziar publica unele povestiri destinate în special publicului rom, dar un număr mare din paginile sale conținea o simplă traducere în limba romani xaladytka al unor articole de propagandă generală. Pagina reprodusă aici denunță „vechile obiceiuri” de oprimare a femeilor : titlul „Femeile în Est., și subtitlul „Fată sau muncitoare romă, scrie despre viața ta”. Reprodus cu amabilitate permisiune a Bibliotecii Lenin

(după Lemon 2000, pag.135)

Apăreau numeroase cărți care să-i familiarizeze pe romi cu agricultura, cu cooperativele, organizarea uzinelor și diverse meserii manuale. O bună parte dintre ele era consacrată problemelor concrete ale vieții de familie, precum : „Primele ajutoare în caz de urgență”, „ Ce faceți când copilul dvs are diaree?”, „ Igiena pentru femei” etc Alte publicații abordau subiecte generale și o parte dintre ele nu i-au pasionat, probabil, deloc pe romi, mai ales: „Apropo de mamuți,, „Apropo de maimuțe”, „Extracția mineralelor și minereu-

rilor „. Traducerile operelor de ficțiune în limba romani includ un mare număr de lucrări clasice, scrise, printre alții, de Al.Pușkin (romane, nuvele, poemul intitulat „Țigani”), Lev Tolstoi, Maxim Gorki (mai ales povestirea intitulată”Makar Ciudra”) și Mihail Șolohov. Patruzeci și șapte de opere de autori romi (în versuri sau în proză) scrise de Maxim Besijudsko, Alexander German, Ivan Rom-Lebedev, Nicolai Pankov și alții, sunt, și ele , publicate.

Ilustr. 7

EDUCAȚIA

Acest efort masiv de editare se înscrie în politica de stat, în domeniul educației. Numărul din 8 iunie 1925 al cotidianului Izvestia conține un articol care îi citează pe „țigani” printre popoarele care merită să beneficieze de o educație a lor, proprie. „ Un abecedar pentru școlile țigănești” este publicat în 1929 de Nina Dudarova, urmat la puțin timp de „Un abecedar pentru persoanele semi-analfabete” pregătit de Nicolai Pankov : este vorba despre primele lucrări de acest tip - destinate romilor - din lume. În 1938, au fost publicate 13 manuale de romani (ca și alte cărți școlare și de material pedagogic): ultimul - având prioritate - este „Lylvari Piro Romany Chhib” (manual în limba romani) de A.V.Germano.

Un efort intens - urmărind să crească procentul de alfabetizare și de

nivel de instrucție a romilor adulți și desfășurat în cadrul cursurilor care se înscriau în politica de likbez (abolirea analfabetismului), al cursurilor serale etc – s-a depus în prima jumătate a anilor 1920. Apar școli și grădinițe de copii romi-neavând statutul de stabilimente de educație oficial separate – ele având forma de secțiuni în cadrul altor instituții.

Numărul școlilor rome în activitate variaza de-a lungul timpului : multe stabilimente sunt deschise (de exemplu în „colhozurile țigănești”), în vreme ce, în același timp, altele sunt suspendate sau închise (datorită condițiilor nefavorabile, penuriei de profesori formați sau lipsei de interes din partea copiilor romi). În mod global, între 1926 și 1938, 86 de școli rome - sau clase având același statut - au funcționat pe o perioadă mai mult sau mai puțin lungă. În 1938, existau o școală elementară (până la clasa a cincea) și douăzeci și cinci de școli pri-

mare (până la CM1), ca și un internat (la Serebrianka, Smolensk) rome, mai multe secțiuni rome în două internate și patru grădinițe.

Manualele și materialele pedagogice utilizate în școlile de romi sunt scrise în dialectul Ruska Roma.. În unele cazuri, totuși, romii din alte grupuri consideră acest dialect dificil și vor, în consecință, să adapteze învățământul rom selecționând alt dialect.

Pe 21 decembrie 1931, comitetul central al partidului comunist al Uniunii sovietice (partid bolșevic) deschide o școală specială a partidului destinată „țiganilor“: primii diplomați au fost 18 bărbați și 2 femei. Formarea durează 10 luni și studenții recent - absolvenți sunt trimiși ca organizatori și propagandiști în „colhozurile de țigani”, în școli și chiar în unele zone cu corturi, de romi nomazi. (Ilustr.8)

FORMAREA PROFESORILOR ROMI

Învățământul general în școlile și clasele de romi, presupunând că era predat în limba romani, s-a pus imediat problema gravă a lipsei de profesori calificați. S-au propus cursuri de romani, începând din 1927 și predate de Nina Dudarova și Nicolai Pankov, care asigurau astfel, formarea primilor profesori romi. La Moscova, s-au organizat cursuri de pedagogie, în 1931: prima promoție număra 30 de studenți, din 80 înscriși. Aceste cursuri erau predate paralel cu cursurile de vară intensive, organizate la Toropeț, (regiunea Kalinin), Nevel (regiunea Pskov), Se-rebrianka (lângă Smolensk), Harkov, Ivanovo, Saratov, Sverdlovsk, Leningrad, Orel și în alte locuri. Cursurile de pedagogie de la Moscova sunt reorganizate în cadrul creării, în 1932, a unui institut pedagogic dotat cu o secție romă, care, până în 1938, va forma cu totul între 120 și 140 de studenți. Absolvenții pleacă la țară, unde vor preda în școlile rome. Totuși, mulți dintre ei preferă să fie repartizați la școli mixte „normale”, mai degrabă decât să creeze noi școli rome.

Ilustr. 8

Ilustr. 9

Reuniune între „intelligentsia” rusă și Anatoli Lunaciarski, în 1930, în vederea creării „Teatrului rom de la Moscova”. La sfârșitul acestei reuniuni ținute pe 4 octombrie 1930, activiștii artelor naționale de la „Narkompros” decid să organizeze un studio pentru „teatrul indo-rom” și teatrul își va deschide porțile pe 24 ianuarie 1931

(extras din Lemon 2000, pag.131)

„TEATRUL ROM” : PROMOVAREA VALORILOR „VIETII NOI”

Ideea unui teatru rom a fost lansată de către un grup de activiști care făcuseră parte din „Uniunea tuturor țiganilor ruși”- dizolvată- și ei se reuniseră în cadrul clubului „țigănesc” numit „Loly Cheren” (Steaua roșie). Prima reprezentație s-a dat în mai 1931 și conținea două părți: un scheci de propagandă („Atasya i dadyves”

(ieri și azi) și un scheci etnografic. Totuși, adevărata premieră a avut loc la 16 decembrie a aceluiași an, când trupa prezintă „Viața pe drumuri” de Alexander Germano, ceea ce i-a adus numele de „romen”. În anii 1930, „Teatrul Romen” își găsește repede locul în viața muzicală și culturală a URSS și devi-

TEATRUL ROM

Crearea „Teatrului țigănesc rom”- care va rămâne deschis în tot cursul anilor 1920 și 1930 – este un eveniment care a ocupat un loc extrem de important în politica „țigănească” oficială și, cu timpul, va dobândi o semnificație simbolică. Teatrul vine să încheie procesul de integrare a elitei muzicale rome (puternic concentrată la Moscova și Leningrad), în noua realitate sovietică. La început, această elită are probleme în a-și găsi locul în noua societate sovietică, ceea ce explică faptul că unii romi simt nevoia să reunească noile structuri sovietice și să finanțeze organizațiile muzicale. Astfel, „corul țigănesc” al lui Nicolai Krușinin este înregistrat în

1920 pe lângă departamentul muzical „Narkompros”, sub numele de „Studio pentru arta țigănească tradițională.”

„Teatrul rom” nu constituie singura posibilitate de înflorire pentru elita muzicală romă, care începe, de altfel, să se schimbe, în această perioadă și să includă și reprezentanți ai altor grupuri, pe lângă Ruska Rom. În numeroase orașe mari ale URSS, sunt create diverse ansambluri muzicale, datorită subvențiilor de la stat, în cadrul diferitelor instituții culturale sovietice sau centre culturale locale. În 1932, la Moscova, de exemplu, erau - de asemenea, un „Studio teatral țigănesc de stat” și un „Teatru nomad țigănesc”. (Ilustr.9,10)

REPRASALIILE ANILOR 1930

Politica stalinistă de represalii masive începe în anii 1930. Numeroși romi îi cad victime. Aceste represalii, totuși, nu sunt motivate de considerații rasiale sau naționale, ci se înscriu în ideologia generală oficială sovietică a epocii. În aceste circumstanțe, romii sunt tratați ca și ceilalți cetățeni sovietici.

Primul val de represalii se abate în 1932-1933, după introducerea cărților de identitate și înscrierea obligatorie în registre, în funcție de locul de reședință (măsură combinată cu distribuirea cărților de raționalizare), din 27 decembrie 1932. Moscova, Leningrad, Kiev, Odessa, Minsk, Harkov și alte orașe sunt considerate „orașe închise”: aici este mai

DEPORTĂRI MASIVE DE ROMI

Romii erau deportați fără cea mai mică condamnare. În Siberia, ei nu erau duși în lagăre, ci exilați în sate, unde administrația îi lasă oarecum în pace. În aceeași epocă, între trei și cinci milioane de țărani (estimările diferă), declarați „culaci”, sunt deportați - în cadrul unei colectivizări forțate - cu familiile lor. Spre deosebire de țărani, romii nu rămân în noile lor sate. De-a lungul anilor și cu prețul unor dificultăți enorme și a unor suferințe extreme, ei reușesc să părăsească locurile unde fuseseră deportați și să

reînceapă viața de dinainte, în general în zona europeană a URSS. Autoritățile nu i-a luat fățiș în serios și, adesea, închideau ochii când părăseau locurile care le fuseseră atribuite, pentru reședință. Faptul că romii duceau un mod de viață nomad, sau că părăseau adesea locul de reședință, nu a fost privită ca o problemă particulară de către autorități, atâta timp cât romii nu se apropiau de marile orașe și rămâneau la periferia regiunilor rurale.

Ilustr. 11

EXECUȚII MASIVE DE ROMI

La început, romii, în anii 1930, sunt condamnați la pedepse cu închisoarea, în lagăre, dar în 1937 începe „eliminarea, masivă a tuturor „elementelor antusovietice”, din aceste lagăre, elemente cărora li se cere să observe procentele de execuții pentru pedepse, inventând capete de acuzare suplimentare pentru indivizii indezirabili. Romii au făcut și ei parte dintre victimele acestor execuții masive, comise în gulag. Astfel, în lagărul de la Solovki, în Carelia, treisprezece căldărași – aparținând celor două familii Stănescu și Mihai – au fost împușcați în 1937. Aceste execuții masive au fost comise în burgada Sandomork, unde 9.000 de persoane vor fi împușcate între 1937-1938. În afara celor 13 căldărași, au mai fost împușcați alți romi la Sandomork; 27 dintre ei erau Ruska Roma și munciseră înainte la construcția canalului Belomor-

Baltic (realizată cu ocazii închise în lagărele de concentrare).

Numărul total al romilor morți în timpul campaniei din 1937-1938 ar fi fost, conform cercetărilor Asociației pentru memorie, de 52 și cei în cauză ar fi fost executați mai ales la Sandomork, Smolensk, Kursk și Marii-El. Bineînțeles, aceste date sunt incomplete și ne fac să credem că numărul real ar fi fost mult mai mare. Eliminările masive nu afectează aproape deloc noua „elită” romă sovietică, ceea ce deosebește această comunitate națională de altele (care și-au pierdut aproape toată inteligența și pe aproape toți activiștii, din cadrul partidului, în timpul acestei perioade de represalii brutale.)

Ilustr. 12

ne foarte popular, în același timp - pentru romi și pentru societatea sovietică, în general. Repertoriul său include, inevitabil, opere cu caracter propagandistic, elogiind valorile „vieții noi” a romilor (și din care cea mai mare parte înseamnă operele autorilor romi activiști). Când „Teatrul etnografic din Leningrad” prezintă, în 1932, două

spectacole - „Romano Drom” (stilul rom) și „Gilya i Khelibena Romanen (cântece și dansuri țigănești)- scrise de directorul său V.N. Vsevolodski – Gerngross, presa romă îi reproșează vehement că nu a reușit să arate tranziția de la nomadism la viața în „colhozurile țigănești”.

Ilustr. 10

greu să te înscrii, iar posibilitățile de a munci sunt mai bune. Mulți – printre care și romi nomazi - continuă să vină în aceste orașe, autoritățile reacționează, lansând raiduri pentru a prinde „elementele declasate” și a le exila (cel mai adesea - în Siberia) fără cea mai mică formă de proces sau de condamnare. Dovezile deportărilor masive ale romilor provin în principal de la Moscova și din alte orașe mari ale URSS (Ilustr. 11)

Al doilea val de represalii îi implică, și el, pe romi și are loc în 1936-1937. Nu mai este vorba despre deportări, ci de „pedepse pronunțate de tribunale, : o apelare cu totul nemeritată, referitoare la sentințele a ceea ce s-a convenit să se numească „troica” (tribunale speciale care examinau dosarele pregătite de

NKVD). Romii au fost și ei victimele acestor represalii și acuzațiile aduse contra lor – în general numeroase. Motivul cel mai des invocat pentru a se justifica pedeapsa este „speculații pe devize”. Furtul cailor este trecut de la statutul de infracțiune penală la cel de crimă politică și de „sabotaj” contra statului socialist. Un alt cap de acuzare des invocat contra romilor este spionajul în favoarea unei alte țări: aceasta se bazează cel mai des pe descoperirea pașapoartelor străine printre efectele romilor veniți să se stabilească în orașe (cel mai frecvent – căldărași), dintre care unii au nefericita idee de a-și înregistra artel-ul sub nume străin. Era curent - într-o epocă în care chiar persoanele situate în eșaloanele cele mai înalte ale nomenclaturii (ierarhia par-

tidului) nu erau scutite de acest tip de acuzații - ca romii să fie asimilați spionilor străini – fapt real, oricât de absurd ar părea. (Ilustr. 12)

O COTITURĂ ÎN POLITICA NAȚIONALITĂȚILOR

Anul 1938 este martorul unei schimbări radicale în politica statului, față de romi. O ”notă” a comitetului central al partidului comunist al Uniunii Sovietice (partid bolșevic) ordona să se închidă clasele specifice pentru 18 naționalități, ca și școlile separate ale altor 16 naționalități. Lista include popoarele private de unele dintre instituțiile lor administrative: de la armeni (care trăiau în Republica socialistă sovietică Armenia), la kurzi, la siri-

eni, la romi, trecând prin polonezi, germani etc

Schimbările nu afectează numai domeniul educației. Publicarea masivă a lucrărilor redactate în romani încetează, reprezentațiile „Teatrului rom” sunt de acum încolo jucate, din ce în ce mai mult, în limba rusă (numai unele pasaje și o parte a cântecelor erau interpretate în romani). Treptat, artel-surile și colhozurile „țigănești” sunt dizolvate. Procesul este lent și o parte dintre romi își reia viața nomadă.

În timpul anilor 1935-1939, politica „leninistă” în materie de naționalități este înlocuită printr-o concepție „stalinistă” a problemei. Schimbarea începe prin adoptarea, în timpul celui de al 8-lea Congres al Sovietelor, în noiembrie 1936, a unei noi

Constituții a URSS. Unii susțin că acest text îi priva pe romi de statutul lor de „minoritate națională”, însă această afirmație nu se bazează pe argumente concrete: nici o dispoziție din sus-numita Constituție sau alte documente oficiale nu au reperat popoarele dotate (sau private) de „statutul de minoritate națională” sau nu îi menționează în mod expres pe romi. Aceștia sunt percepuți ca o problemă minoră în contextul politicii globale a statului față de naționalități și nu este întâmplător faptul că, pe lista popoarelor ale căror școli naționale trebuie închise, romii apar pe ultima poziție.

Măsurile luate în cadrul noii politici sovietice a naționalităților urmează mai multe direcții și vizează să termine cu diferențele etnice în URSS. Scopul global

este acela de a ajunge la un nou stadiu de dezvoltare națională în jurul conceptului de „popor sovietic.” Această expresie se află în inima politicii față de naționalitățile din URSS și constituie, de fapt, un avatar al vechii idei imperiale de „Rusia și Rossiane” (adică – popoare aparținând Rusiei) și nu de „Rusia și Ruskie” (rușii de origine). Politicile oficiale aplicate concret se inspiră din acest concept teoretic; de exemplu, organismele politice și administrative – din motive practice – „crează” mai multe popoare noi, pe baza vechilor formațiuni de clan sau tribale. Acest mod de abordare a problemei îi privește și pe romi.

CONCLUZIE

Politica statului sovietic față de romi a suportat mai multe schimbări bruște și totale și a cunoscut, de asemenea, și multe (cel puțin – aparent) contradicții. Până în 1938, ele îi considerau înainte de orice – un popor distinct – care trebuie să se dezvolte ca o comunitate etnică care face parte din societatea sovietică: de unde – crearea de colhozuri, artel și alte școli „țigănești”.

După 1938, conceptul se schimbă: elementul „specific” al politicii se șterge, în avantajul unei „abordări globalizante și generale”; romii sunt percepuți, înainte de orice, ca o parte integrantă a societății sovietice și nu fac obiectul niciunei separări particulare în principalele aspecte ale vieții sociale (economie, educație etc); în calitate de comunitate, dezvoltarea lor este susținută în cadrul unui program etno-cultural (privilegiind muzi-

ca și dansul).

Rezultatele primei abordări includ o nouă elită romă sovietică, limitată la un cerc foarte restrâns. A doua abordare, chiar dacă nu poate fi considerată ca fiind completă și încununată de succes, privind dezvoltarea comunității rome, a avut cel puțin meritul de a fi favorizat participarea egală a romilor la viața publică, ameliorarea nivelului lor de instrucție și consolidarea conștiinței lor civice.

Bibliografie

Barannikov, Aleksei P. (1931) *Tsygany SSSR. Kratkii istoriko-etnograficheskii ocherk. Moskva* | **Bessonov, N. / Demeter, N. G. / Kutenkov, V. (2000)** *Istoriya tsygan. Novyi vsglyad. Voronezh: Rossiyskaya Akademiya Nauk* | **Crowe, David (1995)** *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia. London / New York: I. B. Tauris Publishers* | **Fraser, Angus (1992)** *The Gypsies. Oxford / Cambridge: Blackwell* | **Kalinin, Valdemar (2003)** *Zagadki baltiiskikh tsygan (Rossiya, Estoniya, Litva, Latvija, Polsha). Vitebsk* | **Kenrick, Donald / Taylor, Gillian (1998)** *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies). Lanham, Md.: The Scarecrow Press* | **Lemon, Alaina (2000)** *Between two Fires. Gypsy Performance and Romani Memory from Pushkin to Post-Socialism. Durham / London: Duke University Press* | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2003)** *Social Position of the Gypsies in Contemporary Russia and the Countries of the former USSR (Historical Background and Contemporary situation). In: Dvorák, Tomáš (ed.) Mily Bore ... Profesoru Ctiboru Necasovi k jeho sedmdesátým narozeninám venuj i přátelě, kolegově a záci. Brno: Historický ústav AV ČR, pp. 237-244*